albert camus

bir alman dosta mektuplar

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI : 16
DENEMELER DİZİSİ : 1

Birinci Basım
Mart 1966

BİLGİ YAYINEVİ
Sakarya Caddesi 8
Yenişehir, Ankara
Tel. : 17 74 03 - 17 89 30

Albert Camus
Bir Alman Dosta Mektuplar

Türkçesi Suat Tuygan

Bilgi Yayınevi

Kapak Düzeni Ozan Sağdıç

Başnur Basımevi - Ankara

Sadece aşırı bir fikre saplanmakla büyüklük belli olmaz, asıl büyüklük her düşüncenin karşıtına da dokunabilmektedir.

PASCAL

ÖNDEYİŞ

Bir Alman Dosta Mektuplar, Fransa'da, kurtuluştan sonra az sayıda yayımlandı ve yeni bir baskısı yapılmadı. Yabancı ülkelerde yayımlanmasına ise, burada açıklayacağım sebepler yüzünden, her zaman karşı durdum.

İlk defa Fransa dışında yayımlanışı bu baskısı ile oluyor. Buna karar vermemdeki en önemli sebep, ülkelerimizi ayıran o gereksiz sınır çizgisini ortadan kaldırma çabalarına, kendi çapımda, bir katkıda bulunmak isteğimdir.

Herşeye rağmen, ne anlam taşıdıklarını bir - iki kelime ile açıklamadan bastırmayı da doğru bulmuyorum. Bu mektuplar gizli olarak yazılıp yayımlanmıştır. Amaçları geride bıraktığımız bu kör savaşı bir parça aydınlatmak ve böylelikle savaşın etkilerini daha iyi duymaktır. Belirli şartların altında yazıldıkları için, bir bakıma haksız görünebilirler. Gerçekten, eğer yenilgeye uğramış Almanya'ya dair bir şeyler yazmak gerekseydi, daha değişik bir dil kullanmak doğru olurdu. Bu öndeyişle düşüncelerimin yanlış anlaşılmasını önlemek istedim. Bu mektupların yazarı «siz» dediği zaman, «siz Almanlar» değil, «siz naziler» demek istemektedir. Aynı şekilde, «biz» demesini de, her zaman, «biz Fransızlar» değil, «biz özgür Avrupalılar» olarak anlamak gerekir. Burada karşılarında durduğum iki ayrı tutumdur; iki ayrı ulus

değil; bu iki ulus, tarihin bir devrinde, birbirine düşman iki ayrı tutumu temsil etseler bile. Bana ait olmayan bir deyimi kullanarak, vatanımı milliyetçi olamayacak kadar çok sevdiğimi söyleyeceğim. Ne Fransa'nın ne de İtalyanın daha geniş bir toplum kurmakla hiçbir şey kaybetmeyeceklerini, aksine, kazançlı çıkacaklarını biliyorum. Ama bu gerçeği henüz öğrenemedik ve Avrupa hâlâ parçalanmış bir durumda. İşte bu yüzden, bugün, okurlarımda bir fransız yazarının tek bir ulusa düşman olabileceği düşüncesini uyandırırsam bundan utanç duyacağım. Benim nefret ettiğim tek varlık cellâtlardır. Bir Alman Dosta Mektupları bu açıdan, yani zorbalığa karşı girişilmiş savaşla ilgili bir belge olarak değerlendirecek her okur, bugün de, içlerinde geçen bir tek kelimeyi bile inkar etmediğimi görecektir.

Albert CAMUS

BİRİNCİ MEKTUP

Bana: «Yurdumun büyüklüğü hiç bir bedelle ölçülmez, diyordunuz. Ona vücut veren her şey iyidir. Artık hiçbir şeyin anlamının kalmadığı bu yeryüzünde, uluslarının kaderinde bir anlam bulmak mutluluğuna eren bizim gibi genç almanlar varlarını yoklarını ona feda etmek zorundadırlar.» Bunları söylediğiniz zamanlar sizi severdim, ama, daha o anda yollarımız ayrılıyordu. «Hayır, diyordum size, herşeyi, peşinde koşulan amaç uğruna harcamak gerektiğine inanamam. Affedilmez bazı davranışlar da vardır. Ben, yurdumu, adaleti de severek, sevebilmek istiyorum. Kan ve yalan pahasına kazanılmış olduktan sonra her türlü büyüklüğün onda toplanmasını isteyemem. Ben yurdumu adaletle birlikte yaşatmak isterim.» O zaman bana: «Haydi canım, siz yurdunuzu sevmiyorsunuz.» dediniz.

Bunları konuşalı beş yıl oldu, o gündenberi birbirimizi görmedik; ama şunu söyleyebilirim ki, (size kısa, gelipgeçici gibi görünen) o uzun yıllar boyunca, bir gün bile, bu cümleniz aklımdan çıkmadı: «Siz yurdunuzu sevmiyorsunuz!» Bugün bile, bu sözlerinizi düşününce boğazımda birşeyler düğümleniyor. Hayır, onu sevmiyordum, eğer sevdiğiniz şeydeki yanlış yönleri olduğu gibi ortaya dökmek, sevilen varlığın, her zaman, en güzel görünüşü içinde yaşamasını istemek sevmek diye nitelendirilirse. Bunları konuşalı beş yıl oldu, Fransa'da pek çok insan benim gibi düşünüyordu. Oysa içlerinden bazıları, almanların kendilerine hazırladığı oniki namlunun karşısında durmaktan ibaret bir kadere boyun eğmekten çekinmedi, kurşuna dizildi. Ve bu insanlar, size göre yurtlarını sevmeyen bu insanlar, sizin yüz defa hayatınızı vermekle bile başaramayacağınız bir şey yaptılar kendi vatanları uğruna. Çünkü onlar önce kendilerini yenmek zorundaydılar, işte kahramanlıkları burada. Ama ben burada, aslında, iki türlü büyüklükten ve bir çelişmeden söz edeceğim; bu çelişme konusunda sizi aydınlatmayı bir borç sayıyorum.

Mümkün olursa yakında yine görüşeceğiz. Ama, o zaman, dostluğumuz sona ermiş olacak. Bozgununuzla başbaşa kalacaksınız, geçmiş zaferlerinizden utanç duymayacaksınız onun yerine, ezilen yok olan kuvvetlerinize yanacaksınız. Bugün, düşüncelerimle henüz sizin yanınızdayım-düşmanınızım, gerçek bu, ama değil mi ki bütün düşüncelerimi burada size açıklıyorum, az da olsa, hâlâ dostunuz sayılırım. Yarın bu bitmiş olacak. Zaferinizin başlatamadığı işi bozgununuz sona erdirecek. Ama, herşeyinizi ilgisizlikle karşılamaya başlamadan önce, savaşın da barışın da yurdumun kaderi hakkında size öğretemediği bir konuda açık bir fikir vermek istiyorum.

Önce ne çeşit bir büyüklüğün bizi harekete geçirdiğini söylemek isterim. Bizim alkışladığımız ve sizin sahip olmadığınız cesareti anlatmak demektir bu. Her an hazır olduktan ve oturup düşünmektense olayların akışına kapılmayı daha doğal bulduktan sonra, kendini ateşe atmayı bilmek pek büyük bir şey olmasa gerek. Aksine, zorbalık ve nefretin aslında boş şeyler olduğunu kesin olarak bile bile, işkenceye ölüme doğru ilerlemek önemlidir. Savaşı hor görerek çarpışmak, mutluluğun tadını unutmadan herşeyi kaybetmeyi göze almak, üs-

tün bir uygarlık düşüncesiyle yıkıma koşmaktır güç olan. İşte bu yüzden sizden büyük şeyler başarıyoruz, çünkü önce kendimizi yenmek zorundayız. Sizin, ne aklınızda ne de yüreğinizde yenecek bir şeyiniz var. Bizim ise karşımızda iki düşman vardı ve silâhla kazanılacak bir zafer bize yetmiyordu, dizginlenecek bir duygusu olmayan size de yetmediği gibi.

Bizim dizginlenecek pek çok şeyimiz vardı, belki de en başta, size benzemek için her an içimizde duyduğumuz arzu. Çünkü biz de her zaman, içgüdülerimizle hareket etmek, zekâyı hor görmek, etkili olmayı en üstün nitelik saymak eğilimi vardır. O büyük erdemlerimiz sonunda yorar bizi. Zekâmızdan utanç duyar, arada sırada, gerçeğin zahmetsizce ele geçirildiği mutlu barbarlıkların hayaline kapılırız. Ama bu anlarda bile iyileşmemiz kolay olur: Karşımızda siz varsınız, bize özendiğimiz şeyin ne olduğunu gösteriyorsunuz, böylece kendimize geliyoruz. Tarihte kaderciliğin olduğuna inansaydım, akıl yoksunu sizlerin, bizim kendimizi düzeltmemize yardımcı olmak için, her an yanımızda yaşadığınızı düşünürdüm. Sizi her görüşte düşünce evreninde yeniden doğuyor, kendimizi daha rahat hissediyoruz.

Bunların dışında, bir de, kahramanlık konusundaki şüphelerimizi yenmemiz gerekiyordu. Bizi kahramanlık kavramına tamamen yabancı sanıyorsunuz, biliyoyorum. Ama yanılıyorsunuz. Aslında biz kahramanlığı hem öğretir hem de sakınırız ondan. Öğretiriz, çünkü tarihin on asrı bize neyin soylu olduğunu öğretmiştir. Sakınırız, çünkü aklın on asrı bize doğallığın sanatını ve iyiliklerini de öğretmiştir. Sizin karşınıza çıkmak için çok uzaklardan bir dönüş yapmak zorundayız. Ve işte bu yüzden, gerektiği anda yalanın kollarına atılan Avrupa'da bir biz geç kaldık, gerçeği aramakla uğraştığımız için. İşte bu yüzden başlangıçta bozguna uğradık. Siz üzerimize saldırırken yüreklerimizde doğrunun bizden yana olup olmadığını araştırmakla vakit geçirdiğimiz için.

İnsan sevgimizi, barışçı bir kader hayalimizi, hiçbir zaferin karşılığı olmadığına ve insanları kesip biçmenin dönüşü olmayan bir felaket yaratacağına olan sarsılmaz inancımızı da yenmek zorundaydık. Bilimimizden, umudumuzdan, bize sevgiyi aşılayan sebeplerden, savaşa karşı duyduğumuz nefretten, vazgeçmeliydik. Elimi sıkmayı seven biri olarak sizin anlayacağınızı sandığım için şöyle özetliyorum bunu: Dostluk tutkumuzu boğmamız gerekiyordu.

Şimdi bu işi yaptık. Uzun bir dönüş yapmalıydık, bu yüzden çok geç kaldık. Gerçek kaygusunun zekâya, dostluk kaygusunun yüreğe yaptırdığı bir dönüştü bu. Adaleti koruyan, gerçeğin onu arayanlardan yana olmasını sağlayan bir dönüş. Bize çok pahalıya maloldu, biliyorum. Aşağılanarak, susarak, acılarla, hapislerle, kurşuna dizildiğimiz sabahlarla, tek başımıza kalarak, ayrılıklarla, her gün açlık içerisinde kıvranarak, bir deri bir kemik kalmış çocuklarımızla, kürek mahkumlarından çok daha fazla acı çekerek ödedik. Ama bu da gerekliydi. İnsanları öldürmeye, yeryüzünün korkunç yoksulluğunu arttırmaya hakkımız olup olmadığını görmek için gerekliydi. İşte bu yitirilip bulunan zaman, kabullenilip aşılan bozgun, kanla ödenen kaygular biz fransızlara bu savaşa kurbanların ve inanmışların temizliği içinde- ellerimiz tertemiz girdiğimizi ve ondan -bu defa da haksızlığa ve kendilerine karşı zafer kazanmışların temizliği içinde- yine ellerimiz tertemiz olarak çıkacağımızı düşünmek hakkını veriyor.

Çünkü zaferi biz kazanacağız, bundan hiç şüpheniz olmasın. Ama, aslında, bu bozgun, niçin savaştığımızı öğrenmek uğruna aştığımız bu uzun yol, haksızlığı duyup ders aldığımız acılarımızdır zaferimizi sağlayacak olan. Biz bu

sürede bütün zaferlerin sırrını öğrendik; bu sırrı bir gün bile aklımızdan çıkarmazsak kesin zafer de bizim olacak. Öğrendik ki, bazen düşündüğümüzün aksine, düşünce kılıçla başa çıkamıyor, ama tek başına çekilen kılıcın karşısında kılıçla birlik olan düşünce her zaman zafere ulaşıyor. İşte bu yüzden şimdi kılıcımıza sarıldık: Çünkü düşüncenin de bizden yana olduğuna inanıyoruz. Bu noktaya varmak için, ölenleri görmek, ölümü göze almak, sabah karanlığında giyotine giderken, hapishanenin koridorunda, hücrelerinin kapılarına toplanmış arkadaşlarını gösterdiği cesaretle teşvik eden bir fransız işçisinin yaptığını yapmak gerekiyordu. Düşünceyi elde etmek için bedenimizin işkenceye katlanması gerekiyordu. Sadece bedelini ödediği şeye sahip olur insan. Biz pahalı ödedik, daha da ödeyeceğiz. Ama şimdi emin olduğumuz bazı şeyler, mantığımız, adaletimiz var: Sizi kurtulamayacağınız bir bozgun bekliyor.

Gerçeğin kendinde saklı bir gücü olduğuna hiçbir zaman inanmadım. Ama, güçler eşitken, gerçeğin yalanı yendiğini bilmek de önemli bir şeydir. Biz bu zor dengeye ulaştık. Bugün, bu ince ayırıma dayanarak savaşmaktayız. Bir bakıma bu ince ayrıntılar için savaşıyoruz diyeceğim, ama insanın kendisi kadar önemli

ayrıntılar bunlar. Fedakârlığı mistikten, enerjiyi zorbalıktan, güçlülüğü zulümden ayıran bu ayrıntı için savaşıyoruz; hattâ doğruyu yanlıştan sizin saygı duyduğunuz o alçak tanrıları bizim umut beslediğimiz insandan ayıran o en küçük ayırım için.

Karışıklığın, dışından değil, tam ortasından size söylemek istediklerim işte bunlar. İşte, hâlâ yakamı bırakmayan «siz yurdunuzu sevmiyorsunuz» sözüne vermek istediğim karşılık. Sizinle açık konuşmak isterim. Öyle sanıyorum ki Fransa, gücünü ve üstünlüğünü, uzun bir zaman için kaybetti. Bu uzun süre içerisinde her kültür için gerekli olan prestiji yeniden bulabilmesi için, umutsuz bir sabır, dikkatle yürütülecek bir baş kaldırışı gerçekleştirmesi gerekecek. Ama, bütün bunları tertemiz sebepler uğruna kaybettiğine de inanıyorum. Ve bu yüzden umutsuz değilim. İşte mektubumun bütün anlamı bu. Beş yıl önce, yurduna karşı ilgisizliğinden yakındığınız bu insan, bugün, hiç değişmemiş olarak, size, Avrupa'da ve bütün dünyada biz yaşta olan herkese şunları söylemek istiyor: «Ben, hatalı ve zayıf yönlerinin üstünde, kendini büyük yapan düşünceyi hiçbir zaman gözden uzak tutmayan azimli ve övülmeye değer bir ulusun çocuğuyum.

Bu düşünceyi, halkımız her zaman, aydınlarımız ara-sıra daha iyi bir kalıba sokmaya çalışırlar. Ben, dört yıldır bütün tarihini yeni baştan yaşayan, yıkıntılar içerisinde, telaşsız ve kendinden emin bir şekilde onu yeniden yazmaya, elinde güçlü bir kâğıdı olmadan kumarda şansını aramaya hazırlanan bir ulusun çocuğuyum. Bu ülkeyi zor bir sevgiyle, ama bana ait olanı arayıp bularak sevmenin bir değeri var. Bugün, onun uğruna savaşa atılmanın da değeri olduğuna inanıyorum, çünkü o üstün bir sevgiye layık. Sizin ulusunuzun ise, onu hakettiği kör bir sevgiyle seven oğullarından başka kimsesi yok. Ne denli büyük olursa olsun sevgiyle hiçbir şey haklı gösterilemez. İşte asıl burada kaybediyorsunuz. Ve en büyük zaferlerinde bile yenik olan sizler, yaklaşan bozgunuzda ne yapacaksınız?»

Temmuz 1943.

İKİNCİ MEKTUP

Size daha önce de yazmıştım, açık ve kesin bir anlatımla yazılmıştı o mektup. Beş yıllık bir ayrılıktan sonra size niçin haklı olduğumuzu söyledim: Haklı sebepler aramak uğruna yaptığımız bu uzun dönüş, haklı olmanın üzüntüsünü duyarak gecikişimiz, sevdiğimiz herşeyle uzaklaşmakla geçirdiğimiz bu çılgınlık devresi yüzünden güçlüydük. Bütün bunlar üzerlerinde tekrar durulmaya değer konular. Daha önce de söylemiştim: Bu dönüş bize pahalıya maloldu. Adaletsizliği göze almaktansa düzensizliğin içine atılmayı tercih ettik. Ama, bugün, bizi güçlü yapan, zafere ulaşmamızı sağlayacak olan da bu dönüştür.

Evet bütün bunları size söyledim, bir bir, açık ve kesin bir anlatımla, içimden geldiği gibi. Yine aynı konuları düşünecek zamanım oldu. Karanlıkta insan daha derin düşünebiliyor. Siz de, üç yıldanberi, yüreklerimizde, kentlerimizin üzerinde bir gece kurdunuz. Üç yıldanberi, karanlıklar içerisinde, bir düşüncenin peşindeydik: O, bugün, tepeden tırnağa silâhlı olarak çıktı karşımıza. Şu anda, artık size akıldan söz edebilirim. Çünkü, bugün, herşeyin ödeşip aydınlandığı, aklın cesaretle uyuştuğu bir açıklık ve kesinliğe eriştik. Ve bana akıldan önemsemeden söz eden sizin en büyük şaşkınlığınız, onun, bir anda tarihe yeniden girmeğe kararlı, ta uzaklardan gelişini görmeniz olacak sanırım. İşte, burada, size yine seslenmek istiyorum.

Daha ileride de söyleyeceğim gibi, insanın yüreğinde kesinliğe ulaşması bir sevinç duygusu yaratmaz. Aslında, bu gerçekte size yazdıklarımın tüm anlamı saklı. Ama, ben, daha önce, sizinle, anılarınızla, dostluğumuzla hesabımı görmek istiyorum. Zaman zaman yüzüme fırlattığınız, anısından hâlâ kurtulamadığım o «siz yurdunuzu sevmiyorsunuz»a daha önce cevap verdim. Bugün, sadece, aklın sözü geçtikçe yüzünüzde beliren, o sabırsız gülümseyişi cevaplamak isti-

den gelmemiştim. Ama bugün, verdiğim cevaplara daha fazla güveniyorum. Gerçek nedir? diye soruyordunuz. Biz, hiç olmazsa yalanın ne olduğunu biliyoruz: Onu bütün açıklığıyla öğrettiniz bize. Düşünce nedir? Bugün onun karşıtını tanıyoruz: Cinayeti. İnsan nedir? İşte burada durmalısınız, çünkü onu gerçekten biliriz. Tanrılarla tiranlar arasında bir denge yaratan güçtür insan. Açıklığın aydınlığın gücüdür. Bu insanca aydınlığı açıklığı korumak zorundayız; bugünkü inancımız da yurdumuzun kaderiyle insanın kaderinin birbirine bağlı olmasından doğuyor. Hiçbirşeyin anlamı olmasaydı, siz doğru yolda olabilirdiniz. Ama yeryüzünde henüz anlamını yitirmemiş birşeyler var.

Bilmem çok mu tekrar ettim, işte burada sizden ayrılıyoruz. Yurdumuzdan bir düşünce yarattık. Bu düşünce, ona, öbür büyüklüklerimizin, dostluğun, insanın, mutluluğun, adalet tutkumuzun ortasındaki yerini kazandırdı. Bizi yurdumuza karşı açıkyüreklilikle hareket etmeye zorladı. Ama, sonunda, yine biz haklı çıktık. Yurdumuza köleler hediye etmedik, onun için hiçbir şeyi yakıp yıkmadık. Sabırla, herşeyi açık açık görebileceğimiz zamanı bekledik, ve yoksulluğumuzun, acılarımızın içinde, sevdiğimiz şeylerin tümü uğruna savaşabilmenin se-

vincine ulaştık. Halbuki siz, tam aksine insanın vatan kavramıyla ilgisi olmayan yönlerine saldırdınız. Fedakârlıklarınız boşuna, çünkü düzeniniz iyi değil, çünkü değer yargılarınız yanlış. Sizde ihanete uğrayan yalnız yürek değil. Akıl da öcünü alıyor. Aklın istediği bedeli ödemediniz, açıkgörüşlülüğe haracını vermediniz. Bozgunun derinliklerinden size seslenebilirim.: Bu yüzden kaybediyorsunuz.

Şimdi, izin verin de, size şu ufak olayı anlatayım. Fransa'nın herhangi bir yerinde, benim bildiğim bir cezaevinden, sabah vakti, silâhlı askerleriniz onbir fransızı kamyona bindirmiş, kurşuna dizmek için mezarlığa götürüyorlar. Bu onbir kişiden beş ya da altısı cezayı hakkedecek birşeyler yapmış: Ya bir bildiri dağıtmış, ya birisiyle buluşmuş, en kötüsü, karşı durmuş, kabullenmemiş. Kamyonun içinde hareketsiz oturuyorlar, korku sarmış içlerini, bir bakıma olağan bir korku bu, bilinmeyenle karşı karşıya kalınca her insanın duyduğu, cesaretle bir arada bulunabilen bir korku. Geriye kalanlar hiçbir şey yapmamışlar. Bir yanlışın ya da bir ilgisizliğin kurbanı olduklarını bilmek onlara bu anı daha da çekilmez bir duruma sokuyor. Bunlardan biri de onaltı yaşında bir çocuk. Bizim delikanlılarımızın yüzlerini bilirsiniz, bundan söz etmek istemiyorum. Bu çocuk da ay-

nı korkunun kurbanı, utanç duymaksızın bırakmış kendisini kollarına. Yine o küçümseyen gülümseyişinizi takınmayın, çocuğun çeneleri titriyor. Bu insanlara kendilerini bekleyen korkunç saatlerin yükünü hafifletmek için, bir de rahip koymuşsunuz yanlarına. Ölüme giden insanlarla öteki hayatları üzerinde yapılacak bir konuşmanın hiçbirşeyi değiştirmeyeceğini söyleyebilirim sanıyorum. Mezara girmekle herşeyin bitmediğine inanmak çok güç: Bu yüzden kamyonda kimsenin sesi çıkmıyor. Rahip bir köşeye büzülmüş duran çocuğa yöneldi. Onu en iyi anlayacak kendisiymiş. Çocuk cevap veriyor, yeni bir umutla bu sese sarılıyor. Korkuların en sessizinde bile, bazen, birinin konuşması durumu değiştirir, belki konuşan insan herşeyi düzeltebilir bir anda. «Ben birşey yapmadım.» diyor çocuk. «Evet, diyor rahip, ama artık bunun önemi yok. Kendini iyi bir ölüme hazırlamalısın.» «Beni anlamamaları imkânsız.» «Ben senin dostunum ve belki de seni anlıyorum. Ama artık çok geç. Ben senin yanında olacağım, Ulu Tanrı da yanında olacak. Göreceksin ne kadar kolay bir şey.» Çocuk arkasını döndü. Rahip Tanrı'dan söz ediyor. Çocuk Tanrı'ya inanıyor mu? Evet, inanıyor. Öyleyse kendini bekleyen sükûnun yanında hiçbir şeyin önemi olmadığını biliyor. Ama çocuğu

asıl korkutan da bu sükûn. Rahip tekrarlıyor: «Ben senin dostunum.»

Öbürleri susuyorlar. Onları da düşünmek gerek. Rahip bir an çocuğa arkasını dönüp bu sessiz yığına yanaşıyor. Kamyon, çiğlerle ıslanmış yolu yutar gibi bir ses çıkararak ağır ağır ilerliyor. Bu alacakaranlık saatleri düşününüz, insanlardaki sabah kokusunu, bir araba sesinden, bir kuş çığlığından, görmeden anlaşılabilen kırları. Çocuk kamyonun gevşemiş örtüsüne sokuluyor. Örtüyle kamyonun kenarı arasında dar bir aralık buluyor. İsterse oradan atlayabilecek. Rahibin arkası dönük, öndeki askerler ise bütün dikkatleriyle sabah karanlığında yolu görmeye çalışıyorlar. Çocuk fazla düşünmüyor, deliği genişletiyor, örtünün içine giriyor, atlıyor. Düşüş, yolun üzerinde telaşlı bir ayak sesi, duyulmayacak kadar hafif birer gürültü bunlar, sonra sessizlik. Artık ayak sesini boğan toprakların üzerinde koşuyor. Ama örtünün sesi delikten içeri giren sert ve nemli sabah havası kamyondakilerin aklını başına getiriyor, mahkumlar da rahip de o yana dönüyorlar. Rahip, bir an, ses çıkarmadan ona bakan tutukluları süzüyor. Tanrı adamının, cellâtlardan ya da kurbanlardan yana olmaya karar vermesi gereken bir an. Ama rahip, kamyonun ön bölmesini ayıran cama vurmuştur bile.

«Achtung.» İşaret verilmiştir. İki asker kamyonun arkasına binip tutukluları gözlüyorlar. Öbür ikisi de yere atlıyor, tarlaların arasından koşmaya başlıyorlar. Rahip kamyonun bir-iki adım ötesinde, asfaltta dikilmiş, sisin içinde ilerleyen askerleri gözleriyle izlemeye çalışıyor. Kamyondakiler bu avı yalnız gelen sesleri dinleyerek takibediyorlar. Boğuk bağrışmalar, bir el silâh atılıyor, sonra sessizlik, gittikçe yaklaşan sesler, nihayet duygusuz bir sürüklenme. Çocuk geri getiriliyor. Çevresini saran düşmanca görünüşlü sisin içerisinde birden cesaretini kaybedip kendisi durmuş, oluruna bırakmış işi. Muhafızlar onu getirmiyorlar, taşıyorlar adeta. Biraz dövmüşler, ama çok değil. Asıl önemlisini daha sonra yapacaklar. Çocuk ne rahibe bakıyor ne de öbürlerine. Rahip şoförün yanına biniyor. Arkaya da silahlı bir asker oturuyor. Kamyonun bir kenarına atılan çocuk ağlamıyor artık. Döşemeyle örtünün aralığından üzerine günün ışıdığı yolun uzaklaşışını seyrediyor.

*
* *

Sizi iyi tanırım, gerisini kolayca tahmin edebilirsiniz. Ama, bu öyküyü kimin anlattığını da bilmelisiniz. Bir fransız rahibiydi anlatan. Bana şöyle dedi: «Bu insan adına utanç duyuyorum, ama beni sevindiren bir yön var: Hiçbir fransız

rahibinin Tanrısını cinayetlere âlet etmeye yanaşmamış olması.» Doğruydu söyledikleri. Farklı olan tek yön o rahibin de sizin gibi düşünmesiydi. İnancını yurdu uğrunda kullanmak garip gelmiyordu ona. Sizde tanrılar bile seferber olmuş. Dediğiniz doğru, onlar da sizden yana, ama zorla. Gözünüz hiçbir şeyi görmüyor, bir soluktan ibaretsiniz. Kör bir öfke kaynağı gibi dövüşüyorsunuz, düşünce düzeninden çok silâhlara, patlamalara önem vererek, herşeyi silip süpürmek inadıyla, sadece, o sabit fikrinizin peşinden koşarak... Bizse akıldan hareket ediyoruz, onun tereddütlerini geçiriyoruz. Öfkenizin karşısında güçlü sayılmazdık. Ama, bugün, dönüşümüzü tamamladık. Ölen bir çocuk görmek yetti bize. Akla öfkemizi de ekliyor ve bire karşı iki oluyoruz. Size öfkeden de söz etmek isterim.

Hatırlar mısınız? Büyüklerinizin ani parlamaları karşısında şaşırdıkça bana şöyle derdiniz: «Bu da aslında iyi bir şey. Ama siz anlamazsınız. Fransızlar bir erdemden, öfke erdeminden yoksun kişiler.» Hayır, bu yargınız doğru değil. Fransızlar erdemler konusunda müşkülpesenttirler. Ancak gerektiği zaman kullanırlar onları. Size anlatmak istediğim, benim görüp bildiğim öfke işte böylesine sessiz ve güçlüdür. Bu öfkemizi daha yeni yeni hissetmeye başlıyoruz.

Daha önce de söylemiştim, bir açıklık ve kesinliğe ulaşmak yürekte sevinç yaratmaz. O uzun dönüşümüzde neler yitirdiğimizi biliyoruz, içimiz rahat savaşmanın acı sevincine ermek için neler ödediğimizi görüyoruz. Savaşımız güven kadar acılık içinde oluyorsa, bu, bir daha ele geçiremiyeceğimizi bildiğimiz şeylere karşı duyduğumuz özlem yüzündendir. Savaş bizi tatmin etmiyordu. Niçin savaştığımızı tam anlamıyla biliyor sayılmazdık. Halkımızın seçtiği bir iç savaştı; ortaklaşa, inatçı bir boğuşma, ap-açık bir fedakârlık. Kendi kendimize hazırlandık bu savaşa, budala ya da satılmış hükûmetlerden emir almadık, bu boğuşmanın içinde benliğimizi bulduk, varlığımızdan yapıp çıkardığımız bir düşünce uğruna savaştık. Ama, bu lüks, korkunç derecede pahalıya maloldu bize. Burada da halkımız sizinkinden çok övgüye lâyıktır. Çünkü düşüp ölenler en sevgili çocuklarıydı: İşte en merhametsiz yargım bu benim. Savaşın saçmalığında, bu saçmalıktan yararlananlar da bulunabilir. Ölümle heryerde karşı karşıya gelebiliriz. Sürüp götürdüğümüz bu savaşta cesaret kişiliğini buluyor, sizse, her gün en temiz düşüncelerimizin üzerine ateş açıyorsunuz. Saflığınızın anadan doğma olduğu belli. Neyi seçmek gerektiğini hiç öğrenemiyorsunuz da neyi yıkmanız ge-

rektiğini pekâlâ biliyorsunuz. Kendimizi düşüncenin koruyucuları diye gösteren bizler, yeterli bir gücün düşünceyi ezip yokedebileceğinin farkındayız. Ama, başka bir güce daha inancımız var. Yeryüzüyle bir ilgisi kalmamış, arada-sırada kurşunlarınızla kalbura çevirdiğiniz bu şekillerde gerçeğin de yüzünü değiştirebileceğinizi sanıyorsunuz. Ama, Fransa'ya zamana karşı savaş açtıran inadı hesaba katmıyorsunuz. En güç anlarda bile bizi ayakta tutan bu umut: arkadaşlarım cellatlardan sabırlı, kurşunlarımızdan kalabalık olacaklar. Görüyorsunuz, fransızlar da öfkelenebilirler.

Aralık 1943.

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Buraya kadar size hep kendi yurdumdan söz ettim. Bu adamın konuşma şekli değişmiş diye düşünmüş olabilirsiniz. Aslında değişen bir şey yok. Sadece aynı kelimelere aynı anlamları vermiyor ve artık aynı dili konuşmuyoruz.

Kelimeler, her zaman, ya hareketlerin ya da canlandırdıkları fedakârlıkların rengine bürünürler. Vatan kelimesinin, sizin için, bizim için bilmediğimiz, kör kanlı bir anlamı vardır. Biz bu kelimeye bir akıl ışığı ekledik. Bizim vatan kavramımızda cesaret güçtür, ama, hiç olmazsa insan onda herşeyini bulabilir. Herhalde konuşmamın hiç değişmediğini, artık anlamışsınızdır. 1939'dan önce sizinle nasıl konuştuysam bugün de öyle konuşuyorum.

Şimdi size yapacağım açıklama bunu en iyi şekilde ispat edecek. İnatla ve ses çıkarmadan kendimizi yurdumuz uğrunda harcadığımız zamanlarda bile bir düşünceyi, bir umudu gözden uzak tutmadık, herzaman yüreğimizde yaşattık: Bu Avrupa düşüncesi ve umudu idi. Beş yıldanberi bu konuyu açmadığımız bir gerçek. Ama, bunun da bir nedeni var: Siz çok yüksekten atıyordunuz. Bu konuda da aynı dili kullanmıyorduk, bizim Avrupa'mız sizinkinden başkaydı.

Bizim Avrupa düşüncemizi açıklamadan önce, şunu belirtmek isterim ki, size karşı savaşmamızı sağlayan (ve aynı zamanda sizi yenmemizi de sağlayacak olan) nedenlerin arasında en önemlisi, yurdumuzun yıkılması, can evimizden vurulmamız sonucunda ulaştığımız bilinç değil, en güzel hayallerimizi çirkin olduğu kadar gülünç bir şekilde dünyaya sunuşunuzu görmemiz olmuştur. Çünkü, en çok, sevilen şeylerin maskara edildiğini görmek insana acı verir. En iyisi budur diye kalkıp insanı isyan ettiren bir anlam verdiğiniz bu Avrupa düşüncesinin gençliğini, kudretini korumak için bilinçli bir sevginin bütün gücüne sahip olmamız gerekiyor. Köleleşmiş ordulara «avrupalı» dediğinizden beri bu sıfatı ağzımıza almıyoruz. Ama, Avrupa'nın bizim için hiç değişmeyen, üzerine titrediğimiz

tertemiz bir anlamı var; bu anlamını kıskançlıkla korumak için bugün avrupalı sıfatını kullanmıyoruz. Size Avrupa'ya verdiğimiz bu anlamı açıklamak istiyorum.

Siz de Avrupa'dan söz ediyorsunuz; ama, aramızdaki fark bizim ona bağlı olduğumuz sürece varlığımızı hissetmemize karşılık, sizin için sadece ele geçirilecek bir arazi parçasından ibaret olması. Afrika'yı elden kaçırdıktan sonra Avrupa'dan bu dille söz etmeye başladınız. Sevginin bu türlüsü hiç de güzel değil. Yüzyılların damgasını vurduğu bu toprak, sizin için sadece mecburi bir sürgün yeri olduğu halde, bizim en güzel umudumuzdu her zaman. O birden içinizde duyduğunuz Avrupa tutkusu bir hayal kırıklığının, bir gerekliliğin sonucu. Kimseye şeref verebilecek bir duygu değil sizinki; şimdi sıfatına lâyık hiçbir avrupalının bu sıfatı niçin istemediğini anlayacaksınız.

Siz, askerlerinize toprak, buğdaylarınıza anbar, kendinize uydurduğunuz bir endüstri, baskı altında tuttuğunuz düşünceleri anlıyorsunuz Avrupa derken. Çok mu ileri gitim acaba? Ama, yalanlarınıza içdenlikle kapıldığınız en iyi anlarınızda bile, Avrupa dediğiniz zaman, soylu kişilerden ibaret bir Almanya'nın kanlı ve efsanevî bir geleceğe sürüklediği

uysal uluslar sürüsünü düşünmekten kendinizi alamıyorsunuz. Bu farkı iyice duymanızı isterdim; Avrupa, sizin için, madenleri kazılmış, barajlarla kesilmiş, ekinlerle örtülü, denizlerin, dağları çevrelediği bir topraktan ibaret; Almanya bu toprak parçası üzerinde, kendi kaderini ortaya koyarak, bir kumar oynamakta. Bizim içinse, insan aklının, yirmi yüzyıldanberi, en şaşırtıcı serüvenlerini yaşadığı bir düşünce ülkesidir o yerler. Avrupa, batılı insanın, yeryüzüne, tanrılara ve hattâ kendine karşı, bugün en zorlu anlarını yaşayan savaşını sürdürdüğü özel bir arenadır. Görüyorsunuz ya, ortak bir ölçümüz bile yok.

Korkmayın, size karşı eskimiş bir propagandanın silâhlarını kullanacak değilim: Hristiyan geleneğini öne sürmeyeceğim. Bu başka bir sorun. Siz, yerli yersiz, pek çok söz ettiniz bu konuda Roma'nın savunucusu kılığına bürünüp, işkence'ye öpülerek gönderildiği günden bu yana, artık İsa'nın da alıştığı bir reklam yoluna başvurmaktan çekinmediniz. Ama, hristiyan geleneği, Avrupa'yı meydana getiren geleneklerden sadece bir tanesidir. Benimse, bu geleneği size karşı savunmaya yetkim yok. Bunun için insanın Tanrı'ya adanmış bir inancı olması gerekir yüreğinde. Bilirsiniz, ben o kişilerden değilim. Ama,yurdumun Avrupa

adına konuştuğunu, içlerinden birini savunmakla ikisini de savunmuş olacağımı düşündüğün andan itibaren, benim de bir geleneğim var. Bu gelenek hem benimdir, hem de birkaç büyük insanla tükenmek bilmez bir halkın. Benim geleneğimin iki seçkin temeli var: Akıl ve cesaret. Düşünceden prensleri, saymakla bitmeyen bir halka sahip. Sınırları bazı kişilerin dehası ve halklarının yüreğinde çizili bu Avrupa, üç günlük geçerliliği olan haritalara eklediğiniz renkli lekelerden farklı mıdır, kararı siz verin.

Hatırlar mısınız: Benim öfkelenmemle alay ettiğiniz bir gün «Faust savaşmaya kalksa Don Kişot hangi gücüyle karşısında durabilir ki!» demiştiniz. Ben de, Don Kişot'la Faust'un birbirlerini yenmek için yaratılmadıklarını, sanatın yeryüzüne kötülük saçmak düşüncesiyle icat edilmediğini söylemiştim. Daha o zamandan olmayacak hayaller peşindeydiniz, bu özelliğiniz de hiç değişmedi. Size kalsa, Hamlet'le Siegfried arasında bir seçim yapmak gerekliydi. O günlerde bir seçim yapmak istemiyordum ve hepsinden önemlisi, Batı, benim için, bilgiyle kuvvetin dengede olduğu tek yerdi. Ama siz bilgiyi alaya alıp sadece güçlülükten söz ediyordunuz. Bugün kendimi daha iyi anlıyorum ve biliyorum ki o güçlü Faust bile size yardımcı olamayacak. Çünkü,

bazı durumlarda bir seçim yapmanın gerekli olduğu düşüncesini biz de kabul ettik. Ama bunu, insandışı olduğunu bile bile, düşüncenin yücelikleririnin ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğini umursamadan yapsaydık seçimimizin sizinkinden önemli bir yönü kalmazdı. Savaşın sonunda sizin hiç bir zaman akıl erdiremeyeceğiniz bir eylemi, birleştirmeyi öğreneceğiz. Görüyorsunuz ya, dönüp dolaşıp hep aynı düşünceye varıyoruz. Ama, bu düşünce bize öylesine pahalıya maloldu ki, artık bu yoldan ayrılmamayı haketmiş sayılırız. Bir noktayı daha belirtmek zorunluluğunu duyuyorum: Sizin Avrupa'nız iyi değil. Ateşli, birleştirici bir yönü yok onun. Bizim Avrupa'mız ise, akıl rüzgârları içinde peşinde koştuğumuz ve size rağmen koşmakta devam edeceğimiz ortak serüvenimizdir.

Çok uzaklara gitmeyeceğim. Bazen, bir yolun dönemecinde, savaşımızın uzun saatlerinden arta kalan birkaç dakika boyunca, Avrupa'nın karış karış bildiğim yerlerini düşünürüm. Tarihin, tükenmeyen çabaları yarattığı nefis yerlerdir bu topraklar. Bütün batılılarla birlikte yaptığım gezileri anarım: Floransa manastırlarındaki güller, Cracovie'nin yaldızlı kubbeleri, Hradschin'in ölü sarayları, Ultava üzerindeki Charles köprüsünün burma heykelleri, Salzburg'un şahane

bahçeleri. İnsanların devriyle tabiatın devrinin ağaç ve anıt şeklinde birbirleriyle sarmaş dolaş olduğu bütün bu çiçekler, taşlar, tepeler, manzaralar! Yanyana duran bu hayalleri belleğim bir potada eritip bir tek yüz yaptı, en büyük vatanımın yüzü. Bu güçlü, tasalı yüzü yıllardanberi üzerine düşen gölgenizle tedirgin ettiğinizi düşündükçe boğazımda birşeyler düğümleniyor. Halbuki bu yerlerden bir kısmını birlikte gezmiştik. O zamanlar, bir gün, bu yerleri sizin elinizden kurtarmak için savaşacağımız aklımdan geçmezdi. Bazı kızgın ve umutsuz anlarımda, San Marco manastırındaki güllerin hâlâ açtığını, güvercin sürülerinin Salzburg katedraline konup kalkmakta devam ettiklerini, Silezya'nın küçük mezarlıklarındaki ıtırların durmadan yeşerdiğini düşünür ve üzülürüm.

Ama, başka zamanlar -ki gerçek olanlar sadece bu anlardır- bunlar sevindirir beni. Çünkü, bütün bu manzaralar, çiçekler işlenmiş tarlalar yeryüzünün bu en eski kıt'ası her baharda, size kana boğamıyacağınız şeylerin de bulunduğunu öğretecekler. Bu düşünüş içerisinde sözlerime son verebilirim. Ama, Batı'nın bütün karanlıklarının, otuz ayrı ulusun bizimle birlik olduğunu düşünmek de yetmiyordu bana: Bu toprakları bir yana bırakamazdım. Ve biliyorum ki, bütün

Avrupa'da, tabiatla düşünce, zaferlere özgü bir rahatlık içinde, başıboş kinlerden uzak, sessiz sakin sizi inkâr ediyorlar. Avrupa düşüncesinin size yönelttiği silâhlar, harmanları ve tüveyçleriyle her gün yeniden doğan bu toprağın da elinde tuttuğu silâhlardır. Sürdürdüğümüz savaş zaferin güveni içinde: Çünkü baharların inadına sahip.

Aslında biliyorum ki siz yenilince her şey düzene kavuşmayacak. Avrupa, yine kurulmaya muhtaç bekleyecek. O, zaten, buna her zaman muhtaç. Ama, hiç olmazsa, Avrupa olarak kalacak: Yani size biraz önce anlatmaya çalıştığım Avrupa olarak. Hiçbir şey kaybedilmeyecek. Fransa şu anda ne durumda, bir de bunu düşünün: Haklı olduğumuzdan eminiz, vatanımızı seviyoruz, bütün Avrupa bizi destekliyor. Mutlulukla fedakârlık, kılıçla düşünce arasında tam bir denge kurmuşuz. Size bir defa daha söylüyorum, çünkü bunu söylemek zorundayım, çünkü gerçek bu, çünkü bu, dost olduğumuz günlerden bu yana, benim ve yurdumun aştığımız yolları gösterecek size; bundan böyle, sizi yokedecek bir üstünlüğe sahibiz

Nisan 1944

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

İnsan yokolurmuş. Olabilir: ama dayanarak yok olalım ve eğer kaderimiz hiçlikse bunu adil bir sonmuş gibi göstermekten kaçınalım.

Obermann, 90. mektup

İşte bozgun gününüz geldi çattı. Size karşı özgür yarınlara hazırlanan bir şehirden, yeryüzünün ünlü bir şehrinden yazıyorum mektubumu. O şehir bu işin kolay olmadığını, dört yıl önce sizin gelmenizle başlayandan daha karanlık bir gece geçirmek gerektiğini biliyor. Size herşeyden yoksun, ışıksız, ateşsiz, aç ama yok olmamış bir şehirden yazıyorum. Yakında, orada, sizin hâlâ anlamını kavrayamadığınız bir rüzgâr esecek. Talih yardım ederse, o zaman karşılaşırız. Böylece neyin uğrunda olduğunu bilerek savaşabiliriz: Ben sizin düşüncelerinizi biliyorum, siz de benimkileri aşağı yukarı anlamışsınızdır.

Bu temmuz geceleri hem hafiftir hem de ağır. Seine nehrinin üzerinde ve ağaçlarda hafiftir, sökmesini istedikleri biricik şafağı bekleyenlerin yüreğinde ağır. Bense bekliyor ve sizi düşünüyorum: Söyleyecek son bir şeyim daha var. Birbirimize bu kadar benzediğimiz halde bugün niçin düşman olduğumuzu, sizin yanınızda olabilecekken nasıl aramızda artık herşeyin bittiğini anlatmak istiyorum.

Yeryüzünün üstün bir anlamı bulunmadığına, ezilmiş yitmiş kişiler olduğumuza, bir zamanlar, ikimiz de inanmıştık. Bugün, bir bakıma yine aynı inancı taşıyorum. Ama bu inançtan, sizin o zaman savunduğunuz ve bunca yıldır Tarih'e sokmağa çabaladıklarınızdan apayrı sonuçlar çıkardım ben, bugün kendi kendime şöyle diyorum: eğer o zamanlar anlattıklarınıza gerçekten inansaydım, yaptıklarınıza hak vermek zorunda kalacaktım. Bu öylesine önemli bir konu ki, bizim için vaadler, sizin için ise tehditler dolu bu yaz gecesinde tekrar üzerinde durmam gerekiyor.

Yeryüzünün bir anlamı olduğuna hiçbir zaman inanmadınız, bu da sizi herşeyin aynı olduğu, iyi ile kötünün istenilen şekilde tanımlanabileceği düşüncesine ulaştırdı. İnsancıl ya da kutsal bir ahlâkın yokluğu karşısında dayanabile-

ceğiniz tek değerin hayvanlar âlemindekiler, yani zor ve hile, olabileceğini sandınız. Sizce insan bir hiçti, ruhu öldürülebilirdi; tarihin en duygusuz devirlerinde bireyin çabası üstünlük peşinde koşmak, ahlâkı ise yeni ülkeler fethetmekteki gerçekten başka birşey olamazdı. Aslında sizin gibi düşündüğümü sanan ben, fikirlerinize karşı durmak için, sonunda en ani tutkular kadar anlamsız görünen, zorlu bir adalet duygusundan başka dayanak bulamıyordum.

Ya farkımız nereden doğuyordu? Sizin bazen umutsuzluğu kabullenip benim hiçbir zaman bu duyguya kapılmamamdan. Sizin insan kaderindeki haksızlığa aldırmayıp benimse yeryüzünün kuruluşundanberi sürüp gelen bu haksızlığa karsı savaşmak için adalete sarılmak, mutsuzluk evrenine karşı koymak için mutluluğu yaratmak gerektiğine inanmamdan. Çünkü siz umutsuzluğunuzdan bir sarhoşluk yarattınız, çünkü bu sarhoşluğu bir ilke yapıp onun esiri oldunuz; insanın özünde var olan yoksulluğu tamamlamak için onunla savaşmayı, bütün eserlerini yok etmeyi göze aldınız. Bense umutsuzluğu ve işkence altında inleyen bu yeryüzünü kabullenmeyerek insanların birlik olarak kaderlerine karşı başkaldırmalarını, savaşmalarını istiyordum.

Görüyorsunuz ya aynı ilkeden iki değişik ahlâk çıkardık. Siz yarı yolda aydınlığı terkettiniz, kendinizin ve milyonlarca almanın yerine bir tek kişinin düşünmesini daha rahat - veya kendi deyiminizle farksız - buldunuz. Kutsala karşı savaşmaktan yorgun düştüğünüz için, ruhları parçalamak, toprakları yakıp yıkmaktan ibaret bu macerada dinlendiniz. Kısacası, adaletsizlikten yana olup tanrılarla birleştiniz. Mantığınız bir maskeden ibaretti.

Bense toprağa sadık kalmak için adaleti seçtim. Bugün de, yeryüzünün yüce bir anlamı olmadığına inanıyorum. Ama, biliyorum ki bu dünyada bir şeyin, insanın, anlamı var: Çünkü insan kendisine bir anlam arayan tek varlıktır. Bu dünyada hiç olmazsa bir insan gerçeği var ve bizim bütün çabamız ona kaderi karşısında direnmesini sağlayacak sebepler bulmaktır. Aslında kadere karşı direnmeyi sağlayacak tek sebep de yine insan; ve eğer hayat anlayışınızı kurtarmak istiyorsanız önce insanı kurtarmanız gerek. Bana küçümseyerek bakıyor, gülümsüyor ve şu soruyu soruyorsunuz: İnsanı kurtarmak da nedir? Size bütün benliğimle haykırıyorum: İnsanı kurtarmak onu parçalamakla olmaz, yalnız insanın kavrayabildiği bir ilkeye, adalete de fırsat tanıyın.

İşte bu yüzden savaşıyoruz. İşte bu yüzden, önceleri istemediğimiz halde, sonunda bozgunla karşılaştığımız bir yolda peşinizden gitmek zorunda kaldık. Çünkü umutsuzluğunuzdan doğan bir güce sahiptiniz. Tek başına, katıksız, kendinden emin, hareketlerinde merhametsiz olunca, umutsuzluğun amansız bir gücü vardır. Kesin bir karara varamadığımız, mutlu hayallere sırt çeviremediğimiz sürede bu gücünüzle bizi ezdiniz. Mutluluğun en büyük zafer, insanın kendi kaderine karşı kazandığı zafer olduğunu düşünüyorduk. Bozgunda bile bu üzüntüden yakamızı kurtaramadık.

Ama siz gerekli herşeyi yapınca, sonunda biz de Tarih'e girmek zorunda kaldık. Beş yıl boyunca, artık, serin bir gecede cıvıldayan kuşlardan bile zevk alamaz olduk. Umutsuzluğa kapıldık. Yeryüzüyle ilişiğimiz kesildi, çünkü, her an yeni ölüm görüntüleri çıkıyordu karşımıza. Beş yıldanberi, acısız bir sabah, zindansız bir akşam, insanların öldürülmediği bir öğlen geçmiyordu yeryüzünde. Evet, sizin izinizde yürümemiz gerekiyordu. Ama bizim erişilmesi güç başarımız, mutluluğu aklımızdan çıkarmadan savaşa girmemizden doğuyordu. Gürültülerin, zorbalıkların arasında, mutlu bir denizin, unutamadığımız bir te-

penin, dost bir yüzdeki gülüşün anılarını saklamaya çabaladık yüreğimizde. Bu en kuvvetli silâhımızdı, hiçbir zaman da elimizden bırakmayacağız. Çünkü, bu silâhı kaybettiğimiz gün, sizin gibi, ölülerden farksız olacağız. Bugün ise, mutluluk silâhlarının uzun bir sürede ve çok kan dökerek yapıldığını biliyoruz.

Sizin gibi düşünmeli, az-çok size benzemeyi kabullenmeliydik. Anlamını yitiren bir dünyada kalan tek değer diye yönsüz bir kahramanlığı seçtiniz. Ve kendiniz için seçerken herkes için, bizim için de seçtiniz onu. Ölmemek için sizi taklit etmek zorundaydık. Ama o zaman anladık ki bir yönümüz olduğu için sizden üstündük. Şimdi bu işin sonuna geldik; öğrendiğimizi size de söyleyebiliriz artık: Kahramanlık önemli bir şey değil, mutluluktur asıl zor olan.

Şimdi herşey apaçık karşınızda, biliyorsunuz ki düşmanız birbirimize. Siz adaletsizlikten yana bir insansınız benimse daha fazla tiksindiğim bir şey olamaz yeryüzünde. Bu tiksinti önceleri sadece bir tutkuydu, bugün artık nedenlerini de anlıyorum. Sizinle savaşıyorum, çünkü mantığınız da yüreğiniz kadar suçlu. Dört yıl boyunca bize sunduğunuz dehşette içgüdüleriniz kadar aklınızın da payı var. İşte bu yüzden toptan bir suçlama yapacağım,

benim nazarımda siz çoktan öldünüz. Ama o korkunç tutumunuzu yargılayacağım günde bile, aynı yalnızlıktan hareket ettiğimizi, sizin, bizim ve bütün Avrupanın aynı düşünce trajedisi içinde olduğumuzu hatırlayacağım. Size rağmen, sizi insan olarak isimlendireceğim. Başkalarında saygı göstermediğiniz yönlere, biz sizde saygı göstereceğiz. İnançlarımıza bağlı kalabilmek için bunu yapmak zorundayız. Uzun zaman bu yüzden bir üstünlük sağladınız, bizden çok daha rahat adam öldürüyorsunuz. Dünyanın sonuna değin, sizin gibilerin kazancı bu olacak. Ama, dünyanın sonuna değin, biz size benzemeyenler, insanın, en büyük yanlışlarının ötesinde, haklılığını ve masumluğunu bulması için tanıklık edeceğiz.

İşte bu yüzden, savaşın sonunda, cehennemî bir görünüşe bürünmüş bu şehrin içinden, vatandaşlarıma çektirttiğiniz bunca işkencenin ötesinde, tanınmaz hale gelmiş ölülerimize, yetimlerle dolu köylerimize rağmen, acımadan yokedeceğimiz anda bile, sizden nefret etmeyeceğimizi söyleyebilirim. Hatta yarın, diğerleri gibi bizim de ölmemiz gerekecek olsa, yine de kin denen duygu bulunmayacak içimizde. Korkmayacağız diyemem, sadece makul olmaya çalışacağız. Hiçbir şeyden nefret etmeyeceğiz,

bunu söyleyebiliriz. Bugün yeryüzünde nefret edebileceğim tek bir şey olabilirdi; onunla da hesabımız tamam artık. Sizin sadece gücünüzü yokedip ruhunuza ilişmemek istiyoruz.

Görüyorsunuz ya, bize karşı olan avantajınızı yine de kaybetmiş değilsiniz. Ama o, aynı zamanda bizim üstünlüğümüzü yaratıyor. Bu geceyi, böylesine hafif yapan da bu üstünlük. İşte bizim gücümüz de buradan geliyor: Dünyanın derinliği üzerinde sizin gibi düşünmek, kendi dramımızı reddetmeğe kalkışmamak, ama, aynı zamanda, insan fikrini, düşünce felâketinin derinliklerinden kurtarıp onda yeniden doğuşlar için yorulmak bilmez bir cesaret bulmak. Yeryüzüne karşı ileri sürdüğümüz suçlamalar hafiflemiyor böylece. Bu yeni bilim bize o kadar pahalıya maloldu ki durumumuz umutsuz görünmekte devam ediyor. Şafak vakti öldürülen yüz binlerce insan, zindanların korkunç duvarları, milyonlarca çocuğunun cesedi topraklarında bir duman gibi tüten Avrupa: Aramızdan birkaçının daha iyi ölmesine yardım etmekten başka belki de hiçbir işe yaramayacak bir-iki ayrıntının öğrenilmesi için ödemek zorunda kaldığımız bedeldi bütün bunlar. Evet, umut kırıcı bir durum bu. Ama, bunca haksızlığa layık olmadığımızı göstermeliydik. Üzerimize

aldığımız görev bu, yarın başlayacak. Yaz rüzgârlarının estiği bu Avrupa'da silâhlı silâhsız, milyonlarca insan savaşa hazırlanıyor. Güneş yenildiğiniz bu toprakların üzerinde doğacak artık. Korkunç zaferlerinize kayıtsız kalan Tanrı'nın bu haklı yenilginizi de aynı şekilde karşılayacağını biliyorum. Bugün de ondan birşey beklediğim yok. Ama onun yarattığı varlığı yapayalnız bırakmak isteyen sizlerin elinden kurtarmakta bizim de bir katkımız oldu hiç değilse. Siz, insana bağlanmayı küçük gördüğünüz için, binlerce ama herbiriniz yapayalnız ölecek olan sizlersiniz. Şimdi size elveda diyebilirim.

Temmuz 1944

BİLGİ YAYINLARI

1. Ingmar Bergman YABAN ÇİLEKLERİ
Türkçesi Tezer Sümer
2. Jean Tardieu SEKİZ OYUN
Türkçesi Yıldırım Keskin
3. Cahit Atay KARALARIN MEMETLERİ
4. Cahit Atay SULTAN GELİN
5. Albert Camus SANATÇI VE ÇAĞI
Türkçesi Yıldırım Keskin
6. Oppenheimer BİLİM VE SAĞDUYU
Türkçesi Onur Öymen
7. Turgut Özakman DUVARLARIN ÖTESİ
8. A. de Saint - Exupery KÜÇÜK PRENS
Türkçesi Cemal Süreya - R. Tomrıs
9. Güner Sümer BOZUK DÜZEN
10. Orson Welles YURTTAŞ KANE
Türkçesi Nijat Özön
11. Giovanni Guareschi DON CAMİLLO VE ŞEYTAN
Türkçesi Yurdakul Fincancı
12. Güngör Dilmen MİDASIN KULAKLARI
13. Friedrich Dürrenmatt DURUŞMA GECESİ
Türkçesi Cenap Yılmaz
14. Anton Çehov TÜTÜNÜN ZARARLARI
BİR EVLENME TEKLİFİ
SAYFİYEDE YAZ
AYI
Türkçesi Yılmaz Gruda
15. Yakup Kadri Karaosmanoğlu SODOM VE GOMORE
16. Albert Camus BİR ALMAN
DOSTA MEKTUPLAR
Türkçesi Suat Tuygan

1913'de, Cezayir'de, fakir bir ailenin çocuğu olarak doğan ve 1960 yılı başlarında bir trafik kazasında ölen Albert CAMUS'nün hayatı ve kişiliği, bugün, Türk okurlarınca da, bütün ayrıntılarıyla bilinmektedir. Oyun ve roman yazarı, gazeteci, düşünür olarak çok yönlü bir sanat kişiliğine sahip bulunan Camus, düşünce düzenine temel olarak insanı ve onun yaşadığı ortam olan yeryüzünü almıştır. Uyumsuz bir evren içeri sinde var olan ve korunması gereken tek değerin insan olduğuna inanan Camus, İkinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı «Bir Alman Dosta Mektuplar»da, Nazi Almanyası'nın bu insan kavramına yaptığı saldırılara karşı durmakta, insanın değerini, önemini, kurduğu uygarlığı büyük bir içdenlik ve coşkunlukla savunmaktadır.

«Bir Alman Dosta Mektuplar» çağımızın en önemli eserlerinden biridir.

Başnur Matbaası - Ankara 1966